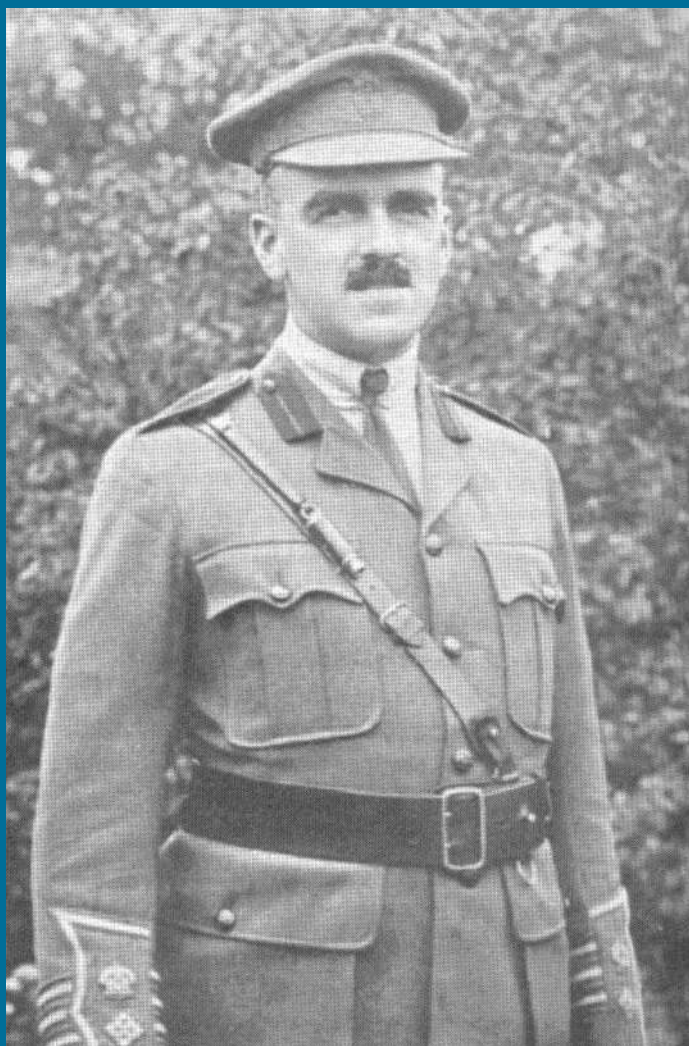

Polski obóz wojskowy w Kanadzie podczas I wojny światowej

Niagara-on-the-Lake, 1917-1919

Ppłk Arthur D. LePan (1885-1976)

DOWÓDCA POLSKIEGO OBOZU

W latach 1917-1919 przez kanadyjski obóz szkoleniowy Niagara-on-the-Lake przeszło ponad 22 tysiące polonijnych rekrutów z Ameryki Północnej, którzy zgłosili się na ochotnika do wojska polskiego, aby wziąć udział w walkach I wojny światowej. Nieco ponad dwadzieścia tysięcy spośród polskich żołnierzy wyszkolonych tu przez Kanadyjczyków trafiło do Francji, gdzie tworzyli trzon nowej Armii Polskiej walczącej na froncie zachodnim. Wiosną 1919 r. Armia Polska została przewieziona z Francji do Polski. Służący w niej żołnierze odegrali ważną rolę w prowadzonych w latach 1919-1920 walkach o wschodnią granicę Rzeczypospolitej.

CHRONOLOGIA WAŻNIEJSZYCH WYDARZEŃ:

• 1772-1795: rozbiory Polski	• 1772-1795: rozbiory Polski
• 1914-1918: I wojna światowa jako szansa na wyzwolenie Polski	• 1914-1918: I wojna światowa jako szansa na wyzwolenie Polski
• 1917: początek szkoleń polskich żołnierzy w Kanadzie	• 1917: początek szkoleń polskich żołnierzy w Kanadzie
• 1917-1919: obóz Niagara-on-the-Lake w Kanadzie – „Obóz im. Kościuszki”	• 1917-1919: obóz Niagara-on-the-Lake w Kanadzie – „Obóz im. Kościuszki”

1772-1795: rozbiory Polski

Polska utraciła niezależny byt państwowy w 1795 r. w wyniku trzeciego rozbioru dokonanego przez Rosję, Prusę i Austrię.

Rozbiory Polski, 1772-1795. Źródło: <https://www.britannica.com/event/Partitions-of-Poland>.

Rozbiory Polski, 1772-1795. Źródło: <https://www.britannica.com/event/Partitions-of-Poland>.

1914-1918: I wojna światowa jako szansa na wyzwolenie Polski

Wybuch I wojny światowej dał Polsce szansę na odrodzenie. Zaborcy stanęli po przeciwnych stronach konfliktu – po jednej stronie Austriacy i Niemcy, po drugiej Rosjanie. W 1914 r. Polacy znaleźli się w armiach wszystkich trzech mocarstw. W latach 1914-1917 trzy brygady Legionów Polskich służące w armii austriackiej stoczyły szereg bitew z Rosjanami na froncie wschodnim. Do 1917 r. większość rosyjskich sił okupacyjnych została wyparta z ziem polskich. Ponieważ jednak legionści odmówili złożenia przysięgi na wierność Austrii i Niemcom, Legiony Polskie rozwiązano. Wówczas Ameryka Północna stała się miejscem, z którego wyszła zupełnie nowa Armia Polska, zaś w jej narodzinach szczególną rolę odegrała Kanada.

Oficerowie Legionów Polskich na froncie wschodnim podczas I wojny światowej. Źródło: Wikimedia Commons.

Wraz z wypowiedzeniem przez Wielką Brytanię wojny Niemcom 4 sierpnia 1914 r. Kanada automatycznie przystąpiła do obozu aliantów w I wojnie światowej. Przywódcy polskiej emigracji w Stanach Zjednoczonych uważali, że wielu członków silnej liczebnie Polonii amerykańskiej może wyjechać do Kanady, uformować tam polskie oddziały, a następnie podjąć walkę na froncie zachodnim. Panowało przeświadczenie, że znaczący polski wysiłek militarny we Francji przychylnie usposobi aliantów do poparcia odbudowy niezależnej Polski po sojusznicznym zwycięstwie. Zarówno Wielka Brytania jak i Kanada rozważały możliwość zorganizowania polskich sił w Kanadzie z ochotników rekrutujących się spośród Polonii amerykańskiej. Pod koniec 1914 r. projekt jednak zarzucono, ponieważ zasadniczą przeszkodą w jego realizacji okazała się neutralność Stanów Zjednoczonych.

Marzenie o sformowaniu z amerykańskich ochotników polskich sił w Kanadzie odżyło w 1916 roku. Przywódcy Polonii amerykańskiej odbyli kilka spotkań z przedstawicielami rozmaitych kanadyjskich władz. W ich wyniku zaczęła się kształtować koncepcja „polskiego legionu w Kanadzie”. Pomimo początkowego entuzjazmu projekt wyhamował pod koniec 1916 roku. Nie oznacza to jednak, że został całkowicie zaniechany.

1917: początek szkoleń polskich żołnierzy w Kanadzie

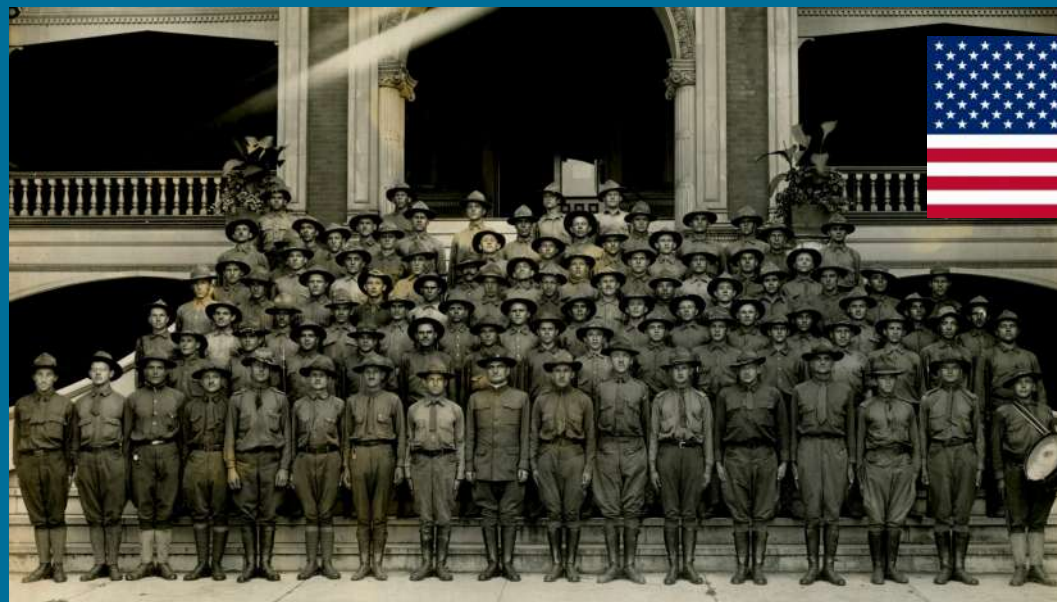
W 1917 r. sytuacja uległa zmianie, dzięki czemu sformowanie polskiej armii w Kanadzie znów stało się możliwe. Na tym etapie zachodni alianti potrzebowali posiłków, które mogłyby wesprzeć ich działania wojenne. Rosja, która dotychczas sprzeciwiała się koncepcjom niepodległości Polski oraz narodowego wojska polskiego, pogrążyła się w rewolucji. Stany Zjednoczone porzuciły neutralność, przystępując do wojny po stronie aliantów. W czerwcu Francja ogłosiła decyzję o utworzeniu Armii Polskiej na zachodzie. W wyniku intensywnych i złożonych negocjacji, które prowadzono po tej deklaracji, jesienią 1917 r. udało się osiągnąć porozumienie: Francja zobowiązała się sfinansować Armię Polską, Stany Zjednoczone wyraziły zgodę na wstępowanie do niej Polaków mieszkających w USA, zaś Kanadzie przypadło zorganizowanie wszystkich aspektów szkolenia. Kursy dla polskich oficerów prowadzone przez Kanadyjczyków rozpoczęły się tak naprawdę wcześniej, bo w styczniu 1917 r., i odbywały się – początkowo w tajemnicy – na Uniwersytecie Torontońskim.

Wykorzystując tę sytuację, kandydaci na oficerów rekrutujący się spośród Polonii amerykańskiej rozpoczęli latem 1917 roku szkolenia w ramach Polish College w Cambridge Springs w stanie Pensylwania. W tym samym czasie prowadzone w Kanadzie kursy dla oficerów przeniesiono z Toronto do Camp Borden w prowincji Ontario. We wrześniu 1917 r. do Camp Borden przeniesiono też kadetów z Cambridge Springs.

Po lewej: polonijni kandydaci na oficerów na Uniwersytecie Torontońskim, Ontario, Kanada, 1917 rok. Źródło: Archiwa Uniwersytetu Torontońskiego, B1977-0029/002P (05).

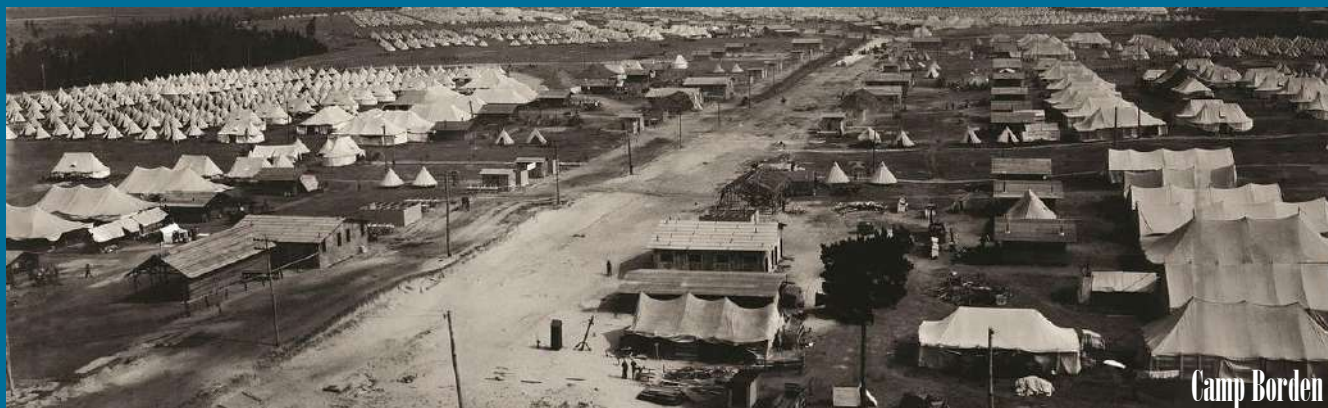
Poniżej: polonijni kandydaci na oficerów w Polish College, Cambridge Springs, Pensylwania, USA, 1917 rok. Źródło: Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.

Poniżej: polonijni kandydaci na oficerów w Polish College, Cambridge Springs, Pensylwania, USA, 1917 rok. Źródło: Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.

Żołnierze odbywający szkolenie w Polish College, Cambridge Springs, Pensylwania, USA, 1917 rok. Źródło: Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.

Obóz szkoleniowy dla polonijnych oficerów w Camp Borden, Ontario, Kanada, 1917 rok. Źródło: *Wikipedia Commons*.

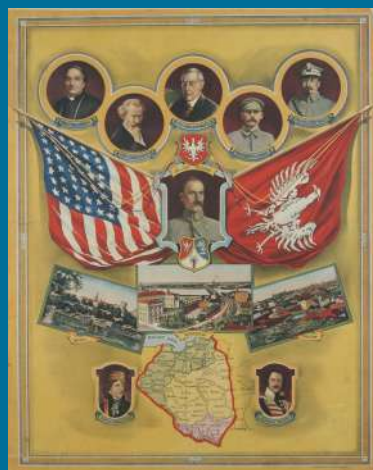
Po zawarciu porozumienia między Francją, USA i Kanadą, w październiku 1917 r. polscy rekruci zaczęli trafiać do niewielkiego letniego obozu szkoleniowego dla ochotników w miasteczku Niagara-on-the-Lake (NOTL) w prowincji Ontario. Równolegle rozpoczęto oficjalną akcję werbunkową, która trwała do początku 1919 roku. 43 punkty rekrutacyjne uruchomiono na terenie Stanów Zjednoczonych (najbardziej aktywne znajdowały się w Chicago, Nowym Jorku, Detroit, Pittsburghu i Buffalo), cztery powstały natomiast w Kanadzie (w Winnipeg, Toronto, Montrealu i NOTL).

Punkt rekrutacji do Armii Polskiej nr 2 w Chicago, Illinois, USA, 1917 rok. Źródło: *Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie*.

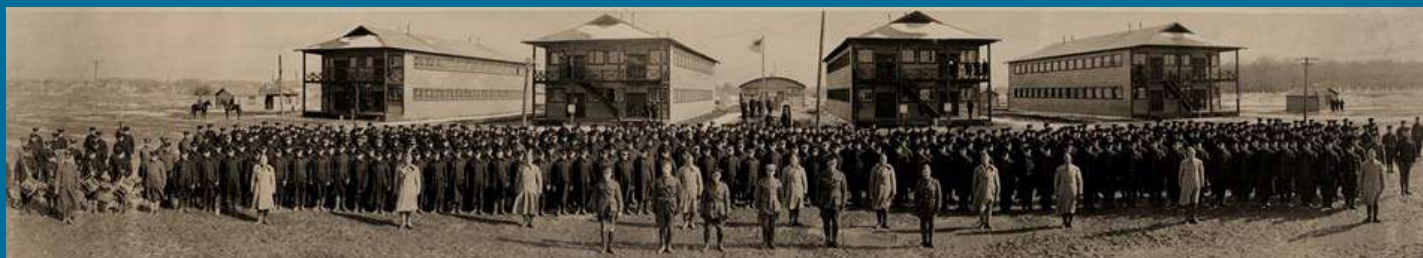
Amerykańskie plakaty zachęcające do wstąpienia do Armii Polskiej we Francji. Źródło: *Wikipedia Commons*.

Amerykański plakat werbunkowy autorstwa W.T. Bendy. Źródło: *Archiwa i Muzeum Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Toronto*.

1917-1919: obóz Niagara-on-the-Lake w Kanadzie-„Obóz im. Kościuszki”

Po rozpoczęciu rekrutacji tysiące polonijnych ochotników ruszyło do obozu w NOTL, dokąd przeniesiono także kursantów z Camp Borden. Wkrótce Polacy ochrzczili ośrodek szkoleniowy w NOTL mianem „Obozu im. Kościuszki”, Kanadyjczycy nazywali go zaś po prostu „polskim obozem”. Wzrost liczby ochotników przybywających do NOTL jesienią 1917 r. wymusił utworzenie dwóch podobozów, które miały zapewnić zakwaterowanie zimą przełomu 1917 i 1918 roku. Powstały one w St. Johns (St-Jean) w prowincji Quebec, oraz na terenie Fortu Niagara w Youngstown w stanie Nowy Jork. Polski obóz w NOTL funkcjonował do marca 1919 roku.

Kontyngent rekrutów do Armii Polskiej odbywający szkolenie w Niagara-on-the-Lake, Ontario, Kanada. Źródło: *Towarzystwo i Muzeum Historyczne Miasta Niagara, #2006.001.015*.

“Obóz im. Kościuszki”

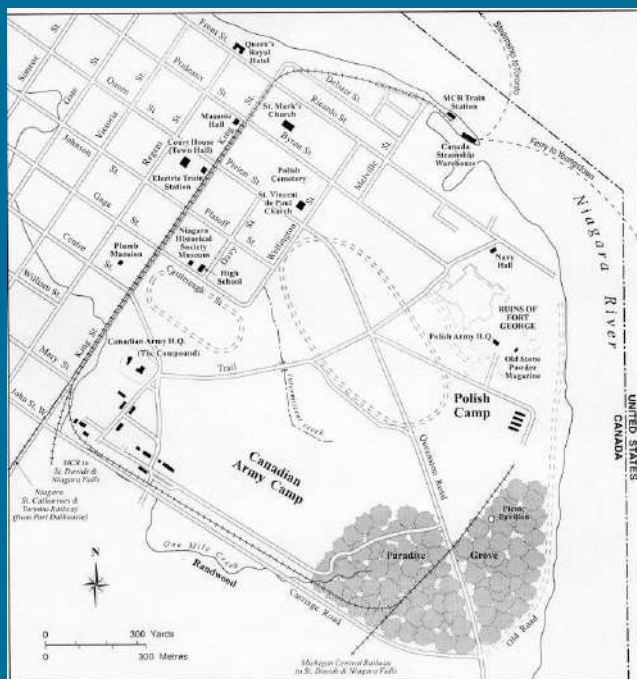
Maszt flagowy Armii Polskiej w Niagara-on-the-Lake, 1917 rok.
Źródło: Archiwa Uniwersytetu Torontońskiego, B1978-0001/003P.

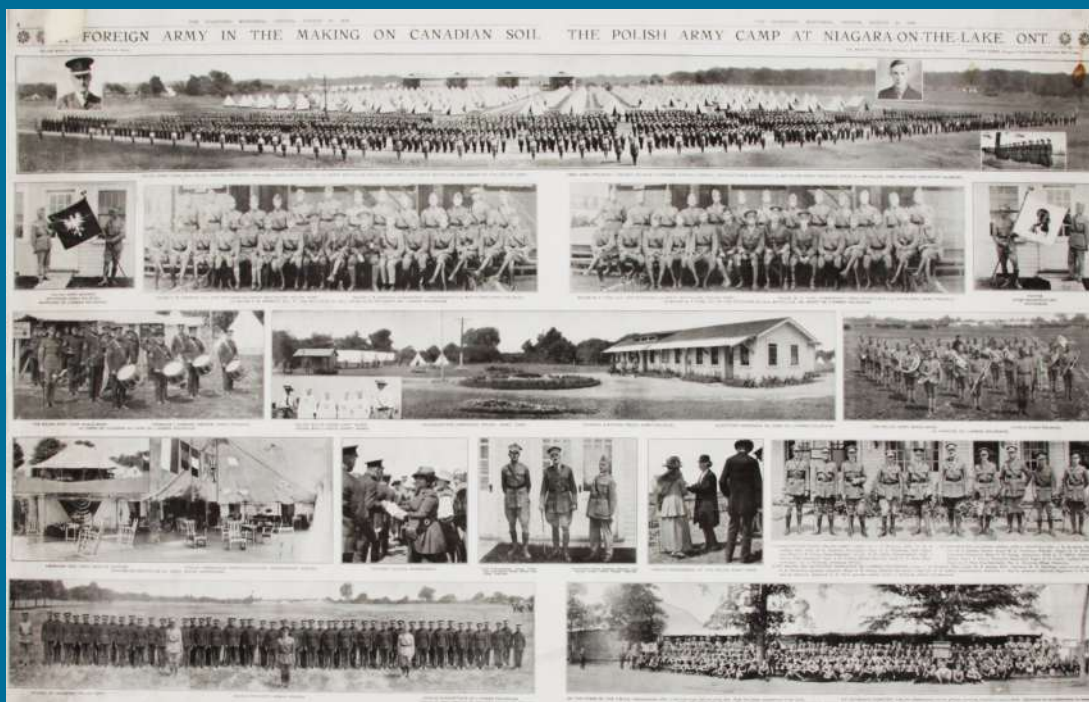
Zygmunt Wiśniewski, 1917 rok. Źródło: Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.

Płk A.D. LePan i personel obozu Armii Polskiej w Niagara-on-the-Lake, 1917 rok.
Źródło: Archiwa i Muzeum Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Toronto.

Kompleks wojskowy/błonie Fort George, 1917 rok. W roku 1917 w obozie Niagara-on-the-Lake szkolili się zapewne najwięcej rekrutów. Jesienią 1917 r. obóz kawaleryjski przeniesiono w kierunku zachodniego końca kompleksu, tworząc jednocześnie całoroczny obóz Armii Polskiej. Źródło: Richard D. Merritt.

Obóz Armii Polskiej w Niagara-on-the-Lake, 31 sierpnia 1918 roku. Źródło: Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.

Płk A.D. LePan (komendant) i personel obozu Armii Polskiej. Źródło: Towarzystwo i Muzeum Historyczne Miasta Niagara, #991.737.

Trybuna do przeglądu wojsk w obozie Armii Polskiej. Pośrodku podium stoi Ignacy Jan Paderewski, przyszły premier RP. Źródło: Towarzystwo i Muzeum Historyczne Miasta Niagara, #972.497.

Po lewej: polscy żołnierze uczestniczą w paradzie bohaterów, Niagara-on-the-Lake, 1918 rok. Źródło: Jim Smith.

Poniżej: panorama obozu Armii Polskiej, Niagara-on-the-Lake. Źródło: Jim Smith

Kanadyjczycy zaangażowani w tworzenie Armii Polskiej

Oprócz wielu starań podejmowanych na najwyższym szczeblu w celu zorganizowania szkoleń dla Armii Polskiej w Kanadzie sukces tego przedsięwzięcia był również możliwy dzięki zaangażowaniu wielu innych Kanadyjczyków, którzy pomagali w przeprowadzeniu instruktażu, zapewniali opiekę i przyczyniali się do umacniania reputacji Armii Polskiej podczas jej bytności w NOTL w latach 1917-1919. Poniżej krótkie sylwetki najbardziej zasłużonych spośród nich.

Gen. bryg. Willoughby Gwatkin (1859-1925) – urodzony w Wlk. Brytanii szef kanadyjskiego Sztabu Generalnego podczas I wojny światowej, odegrał kluczową rolę w oddaniu obozu NOTL do użytku Armii Polskiej. Nazwany „ojcem chrzestnym Armii Polskiej”, udzielał wsparcia obozowi polskiemu przez cały okres jego funkcjonowania w Kanadzie.

Płk Arthur D. LePan (1885-1976) – komendant polskiego obozu. Był także dowódcą istniejącej wcześniej polskiej szkoły oficerskiej na Uniwersytecie Torontowski oraz w Camp Borden. W sporządzonym w 1919 r. sprawozdaniu z zakończenia działalności obozu płk LePan odnotował profesjonalizm personelu kanadyjskiego, podziw strony kanadyjskiej dla zdyscyplinowania i patriotyzmu żołnierzy polskich oraz dobre stosunki z mieszkańcami. Po wojnie został udekorowany wysokimi polskimi odznaczeniami, zaś jego dziennik z okresu, gdy pełnił funkcję komendanta polskiego obozu, znajduje się w zbiorach Library and Archives Canada.

Mjr Henry H. Madill (1889-1988) – początkowo zastępca płk. LePana jako dowódcy polskiego obozu w NOTL, następnie – od 1917 do 1918 r. – komendant dodatkowego obozu polskiego w St. Johns (St-Jean) w prowincji Quebec, który przyjął 2400 żołnierzy z ośrodka w NOTL. Powrócił do polskiego obozu w NOTL po zamknięciu placówki w St. Johns.

Mjr Clarence R. Young (1879-1964) – adiutant płk. LePana w polskim obozie. W 1919 r. gazeta „Niagara Advance” opublikowała jego artykuł o żołnierzach w polskim obozie (przedruk w innym czasopiśmie w 1923 r.), w którym autor opisywał panującego wśród rekrutów ducha, wyrażającego się w muzyce i pieśniach patriotycznych. Po wojnie zabierał publicznie głos w sprawie wolnej Polski i został odznaczony przez rząd polski.

Laura de Turczynowicz, z domu Blackwell (1878-1953) – kanadyjska śpiewaczka operowa urodzona w St. Catharines koło NOTL. Opuściła rodzinne strony, aby robić karierę w USA, a następnie trafiła do Polski, skąd pochodził jej mąż. Tutaj była świadkiem niemieckiej inwazji i okupacji w latach 1914-1915. Do St. Catharines powróciła wiosną 1917 r. w ramach podróży promującej książkę, w której opowiadała o swych doświadczeniach i sprawie niepodległości Polski. W późniejszym okresie pomagała organizować szkolenia dla polskich pielęgniarek i odwiedzała polski obóz w NOTL.

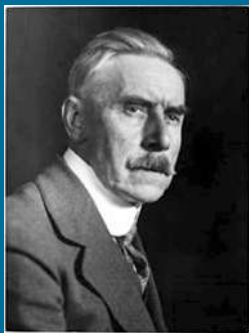
Elizabeth C. Ascher (1869-1941) – lokalna reporterka i działaczka Czerwonego Krzyża, którą zainteresowała sprawa Armii Polskiej w NOTL. Prowadziła nieustraszoną kampanię prasową na rzecz Armii Polskiej oraz narodu polskiego. Walnie przyczyniła się do zorganizowania opieki dla żołnierzy polskich, w szczególności podczas epidemii hiszpanki w latach 1918-1919. Po wojnie opiekowała się grupami żołnierzy polskich w NOTL, została także udekorowana wysokimi polskimi odznaczeniami.

Janet Carnochan (1839-1926) – nauczycielka z miasta Niagara. Pomagała w założeniu Towarzystwa Historycznego Miasta Niagara i była autorką wielu wydanych przez nie publikacji. W jednej z nich, która ukazała się w 1923 r., opisuje pobyt Armii Polskiej w NOTL, podkreślając wzorowe zachowanie żołnierzy oraz przychylność i pomoc mieszkańców NOTL.

Ross L. Beckett (1892-1966) z Brantford w prowincji Ontario, był pierwszym – począwszy od października 1917 r. – szefem sztabu organizacji YMCA w polskim obozie. Wraz z grupą współpracowników starał się zapewnić polskim rekrutom możliwe wygodne życie w obozie. W tym celu organizował zawody sportowe, różne formy rozrywki oraz nabożeństwa religijne, a także dostarczał lektury i materiały piśmiennicze. Fundusze na ten cel pochodziły z dochodów obozowej stołówki YMCA oraz ze zbiorów. W grudniu 1918 r. opuścił polski obóz, a jego miejsce zajął James W. Mercer.

Charles W. Jefferys (1859-1951) – kanadyjski artysta, któremu w 1918 r. Kanadyjskie Biuro Dokumentacji Wojennej zleciło zobrazowanie polskiego obozu. Liczne obrazy, szkice i rysunki jego autorstwa składają się na wizualną kronikę życia Armii Polskiej w NOTL. Szereg jego prac znajduje się w zbiorach Kanadyjskiego Muzeum Wojny w Ottawie.

George F. Rand (1867-1919) – zamożny amerykański bankier z Buffalo w stanie Nowy Jork, który w 1909 r. nabył 50 akrów ziemi w NOTL z przeznaczeniem na rodzinną rezydencję letnią, znaną potem pod nazwą „Randwood”. Wraz z żoną udzielał hojnego wsparcia polskiemu obozowi, zaś ich letnia posiadłość była miejscem spotkań towarzyskich z udziałem oficerów.

Wszystkie fotografie zamieszczone powyżej pochodzą ze zbiorów Janusza Pietrusa.

Philip Figary – fotograf z Toronto, który w latach 1917-1919 wykonał wiele zdjęć polskiego obozu. Stanowią one ważny zapis obecności Armii Polskiej w Kanadzie podczas I wojny światowej.

Ojciec Sweeney - był proboszczem rzymsko-katolickiego kościoła parafialnego w parafii św. Wincentego de Paul (a Paulo) w Niagara-on-the-Lake. Odprawił pierwszą mszę św. dla polskich żołnierzy oraz przyjął na siebie dodatkowy obowiązek troski o ich potrzeby religijne, dopóki Polski Obóz nie otrzymał własnych kapelanów. Ojciec Sweeney ponadto wypożyczył kapelanom Armii Polskiej naczynia liturgiczne ze swojego kościoła, aby mogli ich używać podczas nabożeństw. Zorganizował cmentarz w pobliżu kościoła, jako miejsce ostatniego spoczynku polskich żołnierzy, którzy zmarli w Niagara-on-the-Lake, i których ciała nie powróciły do ich rodzinnych parafii.

Oczywiście, wielu innych mniej lub bardziej wybitnych Kanadyjczyków w Niagara-on-the-Lake i w okolicy w latach 1917 – 1919 uczestniczyło w powitaniu polskich rekrutów oraz starało się okazać im gościnność i uczynić ich pobyt tak wygodnym, jak to było możliwe.

1918: udział Błękitnej Armii w walkach we Francji

Generał Józef Haller von Hallenburg. Źródło: *Wikipedia Commons*.

W latach 1917-1919 przez polski obóz w NOTL przeszło ponad 22 tysiące polonijnych rekrutów z Ameryki Północnej, którzy zgłosili się na ochotnika do wojska polskiego, aby wziąć udział w walkach I wojny światowej. Nieco ponad dwadzieścia tysięcy spośród polskich żołnierzy wyszkolonych tu przez Kanadyjczyków trafiło do Francji, gdzie tworzyli trzon nowej Armii Polskiej walczącej na froncie zachodnim. Gdy polscy ochotnicy z Ameryki Północnej przeprawili się przez Atlantyk, ich szeregi zasilili byli polscy jeńcy wojenni wzięci do niewoli przez aliantów podczas walk z Niemcami i Austrią. Od nazwiska dowódcy, generała Józefa Hallera, zaczęto ich nazywać „Armią Hallera”. Drugi przydomek, jakim ich określano – „Błękitna Armia” – pochodzi od błękitnego koloru francuskich mundurów, które żołnierze otrzymali po przybyciu do Europy. Nowa, narodowa Armia Polska walczyła na froncie zachodnim w 1918 r., biorąc udział w bitwach na odcinku Szampania (czerwiec-lipiec) oraz w potyczkach na odcinku Lotaryngia (październik).

Powyżej: 4 października 1918 r. Generał Józef Haller odbiera nominację Komitetu Narodowego Polskiego na naczelnego dowódcę Armii Polskiej we Francji. Źródło: *Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie*.

Po lewej: Francja i inni zachodni sojusznicy uznali Komitet Narodowy Polski jako rząd tymczasowy w Paryżu, 1918 rok. Źródło: *Wikipedia Commons*.

Poświęcenie sztandarów bojowych Błękitnej Armii, 1918 rok. Źródło: *Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie*.

Żołnierze Błękitnej Armii w zwycięskim natarciu na niemieckie okopy na froncie zachodnim w 1918 r. – obraz Mariana Adamczewskiego. Źródło: *Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie*.

1919-1920: żołnierze Błękitnej Armii w Polsce

Podpisane 11 listopada 1918 r. zawieszenie broni na froncie zachodnim zbiegło się w czasie z proklamowaniem w tym samym dniu niepodległości Polski. Dla Błękitnej Armii nie oznaczało to jednak zakończenia walk. Wiosną 1919 r. ta dobrze wyszkolona i wyposażona formacja, w której szeregach służyli zaprawieni w boju żołnierze, została przetransportowana z Francji do Polski w celu wzmocnienia nowo organizowanych sił zbrojnych odradzającego się państwa. Błękitna Armia odegrała ważną rolę w prowadzonych wiosną i latem 1919 r. walkach o wschodnią granicę Rzeczypospolitej. We wrześniu 1919 r. została rozwiązana i rozpoczął się proces demobilizacji polonijnych ochotników zza Atlantyku. Od kwietnia do sierpnia 1920 r. do USA powróciło ponad 11 tysięcy weteranów Błękitnej Armii. Przystąpienie przez sowiecką Rosję do inwazji na Polskę latem 1920 r. skłoniło jednak wielu byłych halerczyków do pozostania i podjęcia służby w Wojsku Polskim. Wzięli oni udział w wielu walkach z siłami bolszewickimi, w tym epokowej bitwie warszawskiej stoczonej w sierpniu 1920 roku. Jednym z kluczowych dowódców frontowych w tym starciu był generał Haller, wcześniej dowódca Błękitnej Armii. Polskie zwycięstwo w bitwie warszawskiej ocaliło nowo odzyskaną niepodległość i powstrzymało radzieckie natarcie na Europę Zachodnią. W lutym 1923 r. polonijni weterani Błękitnej Armii znów zaczęli wyruszać do Ameryki – do 1923 r. kolejne trzy tysiące powróciło do USA. Większość ochotników zza wielkiej wody, którzy walczyli w obronie Polski w 1919 i 1920 r., przeszła przez obóz szkoleniowy w NOTL, co świadczy o ważnej roli, jaką Kanada odegrała w odzyskaniu przez Polskę niepodległości w XX wieku.

Linia frontu w sierpniu 1920 roku. Źródło: Wikimedia Commons.

Po prawej: generał Józef Haller był dowódcą Frontu Północnego w czasie bitwy warszawskiej stoczonej podczas wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku. Źródło: Wikipedia Commons.

Franciszek Poleski (zdjęcie z 1919 r.) został zwerbowany w Chicago, następnie odbył szkolenie w Obozie im. Kościuszki i walczył w bitwie warszawskiej. Po prawej: jego medal i dyplom z 1920 roku. Źródło: Mark Polewski.

Europa Wschodnia w 1920 r., po bitwie warszawskiej. Źródło: Wikipedia Commons.

Po lewej: mundur oficera Błękitnej Armii. Źródło: Archiwa i Muzeum Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Toronto.

Różne odznaki na czapkę noszone w Błękitnej Armii Hallera. Źródło: Edward Poznanski.

Po prawej: mundur generała Hallera. Źródło: Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.

Po lewej: mundur oficera Błękitnej Armii. Źródło: Archiwa i Muzeum Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Toronto.

Medale i odznaki Błękitnej Armii Hallera – pamiątkowe i bojowe

Źródło: Edward Poznanski.

Medale pamiątkowe

Medale bojowe (awers)

Medale bojowe (rewers)

Odznaki pamiątkowe

1919 do dziś: pamięć o Armii Polskiej w Kanadzie

Jednym z niewielu namacalnych śladów obecności Błękitnej Armii w Kanadzie jest niewielki polski cmentarz wojskowy przy katolickim kościele pod wezwaniem św. Wincentego à Paulo w NOTL. Podczas bytności Armii Polskiej w obozie zmarło 41 żołnierzy, większość na skutek epidemii hiszpanki w latach 1918-1919. Ciała niektórych zmarłych odesłano do domów, 25 rekrutów pochowano natomiast na polskim cmentarzu wojskowym. W 1949 r. spoczął tu także były kapelan Armii. Co roku w drugą niedzielę czerwca przedstawiciele Polonii z Kanady i USA gromadzą się w NOTL, aby oddać cześć żołnierzom Błękitnej Armii i złożyć hołd Kanadzie za przyjęcie polskich rekrutów i zorganizowanie dla nich szkoleń.

Uroczystość na polskim cmentarzu wojskowym w Niagara-on-the-Lake, 1939 rok. Źródło: Dany Pogoda.

Jedno z pierwszych zdjęć polskiego cmentarza wojskowego w Niagara-on-the-Lake. Źródło: Jim Smith.

Warta honorowa na polskim cmentarzu w Niagara-on-the-Lake podczas II wojny światowej. Źródło: „Polska Walcząca”, nr 15.

Kardynał Karol Wojtyła, przyszły papież Jan Paweł II, podczas wizyty na polskim cmentarzu wojskowym w Niagara-on-the-Lake, 1969 rok. Źródło: Halina Bućko.

Po lewej: polski cmentarz wojskowy w Niagara-on-the-Lake, 2014 rok. Źródło: Henry Soja.

Po prawej: Władysław Lizoń, prezes Kongresu Polonii Kanadyjskiej, podczas uroczystości w Niagara-on-the-Lake, 2008 rok. Źródło: Jerry Barycki.

Po lewej i prawej: śp. Maria Kaczyńska, żona śp. prezydenta RP, podczas wizyty na polskim cmentarzu wojskowym w Niagara-on-the-Lake, 2009 rok. Źródło: Franciszka i Stan Majerscy.

Po prawej: śp. Maria Kaczyńska, żona śp. prezydenta RP, podczas wizyty na polskim cmentarzu wojskowym w Niagara-on-the-Lake, 2009 rok. Źródło: Krzysztof Baranowski.

Uroczystość w Niagara-on-the-Lake, 2007 rok. Źródło: Henry Soja

Uroczystość w Niagara-on-the-Lake, 2014 rok. Źródło: Henry Soja

Uroczystość w Niagara-on-the-Lake, 2014 rok. Źródło: Tmasz Bakalarz

Uroczystość w Niagara-on-the-Lake, 2016 rok. Źródło: Ewa Sanocka.

Źródło: Franciszka Majerska.

Andrzej Duda

Prezydent R P

Uroczystość w Niagara-on-the-Lake z udziałem prezydenta RP Andrzeja Dudy, 9 maja 2016 r.

Źródło: Franciszka Majerska.

Źródło: Henry Soja

Źródło: Sebastian Król.

Bibliografia

Źródła drukowane (zestawienie przygotował Edward Poznański):

Biskupski, M.B., Canada and the Creation of a Polish Army, 1914-1918 (1999)

Hapak, Joseph T., The Polish Army in France (2005)

Lachowicz, Teofil, Polish Freedom Fighters on American Soil (2011)

Merritt, Richard D., On Common Ground (2012)

Merritt, Richard D., Training for Armageddon (2015)

Skrzeszewski, Stan, The Daily Life of Polish Soldiers Niagara Camp, 1917-1919 (2015)

Czasopismo „Polska Walcząca”, 1941-1942

Źródła niedrukowane: Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Archiwa Uniwersytetu Torontońskiego, Towarzystwo i Muzeum Historyczne Miasta Niagara, Archiwa i Muzeum Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Toronto, Jim Smith, Edward Poznanski, Dany Pogoda, Henry Soja, Stan Skrzeszewski, Franciszka Majerski, Ewa Sanocka, Tomasz Bakalarz, Janusz Pietrus, Jerzy Barycki, Krzysztof Baranowski, Halina Bućko i Mark Polewski.

Internet: Wikipedia Commons, <https://www.britannica.com/event/Partitions-of-Poland>.

Podziękowania

Wystawa została przygotowana przez Stowarzyszenie Polsko-Kanadyjskich Firm i Profesjonalistów w Windsorze (PCBPAW) wraz z zespołem z Uniwersytetu Windsorskiego oraz innymi partnerami. Stanowi ona wyraz uznania dla Kanady w związku ze 150 rocznicą ustanowienia konfederacji, ukazuje historię Polonii kanadyjskiej jako część historii i sukcesu Kanady oraz akcentuje szczególne więzy łączące Kanadę i Polskę. Prezentowany projekt przedstawia związki pomiędzy Polską, Polonią i Kanadą oraz jest wyrazem wdzięczności autorów za ich pielęgnowanie. Dziękujemy Bibliotece im. Leddy'ego Uniwersytetu Windsorskiego oraz członkom naszego Stowarzyszenia za stworzenie tej wystawy, w szczególności Joan Dalton, Marg McCaffrey Piche, Frankowi Simpsonowi i czuwającemu nad ich pracą Pascalowi Calarco, dziekanowi Biblioteki. Szczególne podziękowania składamy Edwardowi Poznańskiemu (który napisał wszystkie teksty), Stanowi Skrzeszewskiemu, Tomaszowi Bakalarzowi, Januszowi Pietrusowi, Zofii Soi, Alinie Jurkiewicz-Zejdowskiej, Maciejowi Skoczeniowi oraz wszystkim pozostałym osobom, które pomogły w realizacji projektu. Wyrazy wdzięczności należą się również naszym sponsorom: Polonia Centre (Windsor) Inc., Bibliotece im. Leddy'ego Uniwersytetu Windsorskiego oraz naszemu Stowarzyszeniu.

Jerry (Jerzy) Barycki

Prezydent PCBPAW oraz koordynator/autor projektu

Windsor, 15 marca 2017 r.

Dziękujemy sponsorom za hojne wsparcie

Projekt jest współfinansowany przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej w ramach realizacji programu wsparcia dla Polonii i Polaków za granicą.

Dziękujemy naszym współpracownikom

**Dziękujemy Kanadzie i miastu
Niagara-on-the-Lake!**

© Copyright by Jerry Barycki, 15 marca, 2017.

Polska wersja powstała przy współpracy z MSZ, 29 stycznia 2018.

FINAL 3